

Ірина КОПУСОВА

**ФРАНЦУЗЬКІ РЕКЛАМНІ ЖЕТОНИ ХІХ СТОЛІТТЯ У
НУМІЗМАТИЧНИХ ЗБОРАХ ОДЕСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО
МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ**

**FRENCH ADVERTISING TOKENS OF THE 19TH CENTURY IN THE
NUMISMATIC COLLECTIONS OF THE ODESSA ARCHAEOLOGICAL
MUSEUM OF THE NAS OF UKRAINE**

У Франції ХІХ століття використання жетонів у рекламних цілях було особливо популярним. У нумізматичних зборах Одеського археологічного музею (далі – ОАМ) серед кількох десятків французьких медалей та жетонів нами було виділено два рекламні жетони (Рис. 1-2).

Один із цих жетонів належав французькому художнику, літографу, скульптору та граверу медалей Луї-Шарлю Буве і був рекламою його магазину, який він відкрив наприкінці 20-х років ХІХ століття в Парижі на вулиці Кастільйоні, 12 (Рис. 1). На його лицьовій стороні, в центрі, на опуклому овалі напис: BOUVET | GRAVEUR | DU ROI (королівський гравер Буве) Усередині горельєфа у вигляді герба. VENDOME (поруч із Вандомською площею) на іншій стороні жетону вгорі по колу напис: BOUVET GRAVEUR DE L'AMBASSADE D'ANGLETERRE (Буве гравер посольства Великобританії). це погано подумає | Бог і моє право). Слово «Великобританії» написано французькою мовою. Немає нічого незвичайного в тому, що на гербі Королівства Англії, а потім і Великобританії, присутній девіз, написаний французькою, а не англійською. Слід пам'ятати, що з часів Вільгельма Завойовника (Нормандського герцога і васала французького короля) саме французька мова була основною мовою англійської королівського двору. При цьому правлячий клас англійського королівства залишався франкомовним ще довгий час, аж до кінця династії Плантагенетів²⁷. Під гербом, внизу жетона напис: 12 R.CASTIGLIONE (вул. Кастільйоне, 12). Жетон виготовлений із бронзи. Діаметр – 26 мм. Інвентарний номер 41498. Подібний жетон зберігається у Музеї Лувру, у Відділі творів мистецтва епохи Муайєн, епохи Відродження та часів сучасності²⁸.

Луї-Шарль Буве народився у Парижі. Різні джерела дають нам різну інформацію про дату народження: 2 квітня 1802 року²⁹, 1 березня 1806 року³⁰ та 1808 рік³¹. Переважно він працював на монетному дворі Парижа (la Monnaie de Paris). Буве відомий як учень Армана Туссена у Музеї образотворчих мистецтв у Парижі (Armand Toussaint aux Beaux-Arts de Paris). Перші сліди його роботи як

²⁷ <https://ru.quizzclub.com/trivia/na-kakom-yazyke-napisan-deviz-na-gerbe-velikobritanii/answer/71757/>

²⁸ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010464686>

²⁹ <https://www.museodelprado.es/coleccion/artista/bouvet-louis-charles/9ead361d-dc6d-4aa8-809a-8cd107a8ee7b>

³⁰ https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis-Charles_Bouvet

³¹ <https://peoplepill.com/people/louis-charles-bouvet>

медаліста – це медаль на честь передачі французьких прапорів Національної гвардії королем Луї-Філіппом I³² (Париж, 1830 р.)³³. Буве також працював на окремих осіб, таких як барон Натаніель де Ротшильд (шлюбна медаль, серпень 1842). У своїй комерційній рекламі він називав себе гравером короля і англійського посольства в Парижі. На деяких рекламних жетонах його закладу згадувалося, що він також був гравером посольств Австрії та Пруссії.

Луї Шарль Буве був родичем іншого великого французького медальєра П'єра Левека, оскільки був одружений з однією з його дочок – Женні Кароліною Левек. Скульптор, гравер, медальєр П'єр Левек мав магазин у галереї Валуа на Пале-Рояль, 15. Споріднені зв'язки з Левеком сприяли зміцненню становища Буве у професійній сфері.

Ім'я Буве часто асоціюється із досягненнями у промислових мистецтвах того часу, таких як гальваніка, представленими творами з цих нових дисциплін на виставках художньої індустрії у Лондоні та Парижі у першій половині XIX ст.³⁴ Буве отримав золоту медаль на виставці продуктів французької промисловості 1844 року в Парижі³⁵.

За часів Другої Французької республіки він працює над проектами монет. Паризький монетний двір також замовив у нього ескіз для монети вартістю 10 доларів США (карбування восьми бронзових екземплярів, 1849 р.), ретроспективно описану як «невдалу»³⁶.

Його кар'єра набула нового оберту, коли він почав виставлятися в Паризькому салоні з 1850: спочатку складні рамки з дорогоцінних металів, призначені для медальйонів, потім у 1852 – два проекти, призначені для королеви Іспанії Ізабелли II: монети і гіпсова кінна статуя. Про співпрацю іспанського художника Федеріко де Мадрасо та Кунц (Federico de Madrazo y Kuntz) та Луї-Шарля Буве у комісіях з медалей для двору Ізабелли II в Іспанії повідомляє співробітник Національного музею Прадо Хуан Рамон Санчес дель Пераль-і-Лопес³⁷.

У 1853 Буве працював над проектами аверса монети вартістю 5 французьких франків із зображенням Наполеона III, іспанськими монетами і монетами Парагваю (золота монета номіналом 4 песо). Він також працював над проектами для монетного двору Мексики (монети 5, 10 та 50 сентаво). На Всесвітній виставці 1861 року у Меці робота Буве була удостоєна бронзової медалі.

На початку 60-х років Буве передав свій бізнес Франсуа-Марі Агрі, а його магазин у Парижі став носити назву Будинок Буве, Агрі приймач (Maison Bouvet, Agry successeur). Таким чином, рекламний жетон паризького магазину, що належав Буве із зборів ОАМ, можна датувати не раніше початку 20-х і не пізніше

³² <https://www.inumis.com/shop/louis-philippe-ier-distribution-des-drapeaux-a-la-garde-nationale-1830-paris-1603289/>

³³ https://wikimonde.com/article/Louis-Charles_Bouvet

³⁴ <https://www.museodelprado.es/coleccion/artista/bouvet-louis-charles/9ead361d-dc6d-4aa8-809a-8cd107a8ee7b>

³⁵ https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis-Charles_Bouvet

³⁶ https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis-Charles_Bouvet

³⁷ Juan Ramón Sánchez del Peral y López. Revista del Patrimonio Nacional, ISSN 0486-0993, N° 205, 2016, págs. 50-67.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7743788>

початку 60-х років XIX століття.

З 1864 року Луї Шарль Буве знову виставлявся в Паризькому салоні, але жив у Блуа. 1875 року він виставлявся вже саме у цьому місті. Він представляв рамки для пам'ятних медальйонів а також свої ранні витвори. Його ім'я згадується у Біографічному словнику медалістів Леонардо Форера³⁸. Помер Луї Шарль Буве у березні 1887 року.

Другий жетон із зібрання Одеського археологічного музею є рекламним жетоном дантиста з Парижа, а також магнітеологічної продукції (Рис. 2). На лицьовій стороні жетону в центрі точкового кола – погруддя в римських обладунках і шоломі. Кругова напис: ESNAULT DENTISTE DE PARIS PLACE DU DOME №3 * MILAN * (Дантист Есно з Парижа, Соборна площа №3, Мілан). На зворотному боці жетона у центрі напис у трьох рядках: RUE | S.HONORE | №20 | (Вулиця Сент-Оноре №20). Буквене позначення: PRODUIT. MAGNATEOLOGIQUE (магнітеологічна продукція). Жетон виготовлений із латуні. Діаметр – 23 мм. Інвентарний номер 41523³⁹.

Подібний жетон із колекції доктора Бреттауера «Медицина в нумізматиці» зберігається в Інституті нумізматики та фінансової історії Віденського університету (Brettauer 5468). У своєму заповіті Бреттауер заповів всю частину колекції «Medicini in Nummis» разом з додатковою пожертвою у розмірі 10 000 крон Віденському університету з умовою, що колекція буде каталогізована та доступна для вивчення. Через фінансові труднощі (інфляція Першої республіки) каталог колекції було опубліковано лише 1937 року⁴⁰.

Жетон із колекції ОАМ по краю має два зрізи-сегменти у вигляді півмісяця. Ймовірно, це технологічна поломка при штампуванні жетонів. Подібна поломка зустрічається і під час виготовлення монет⁴¹. На одному з інтернет ресурсів нами було виявлено подібний жетон із невеликими двома зрізами по краю⁴², але на інтернет ресурсах є подібні жетони без зрізів. З великою ймовірністю, жетон із зібрання Одеського археологічного музею можна датувати першою половиною XIX століття. Про дантиста Есно з Парижа жодної інформації нам знайти не вдалося.

XIX століття стало джерелом серйозних змін у стоматології, а також у розвитку практики та поглядів на професію. До 1892 року будь-яка людина, маючи пару плоскогубців, руки вантажника і володіючи скоромовкою вуличного торговця, могла зарекомендувати себе зубодером. Це був золотий вік шарлатанів. Закон від 30 листопада 1892 р., що стосується лікарської практики, конкретизує зроблене кількома роками раніше зауваження професора Градуеля (Grouaedel): «Професія дантиста не та, що була двадцять років тому, Франція зупинилася на цьому питанні дуже пізно. Вправа та навчання цієї професії потребує цілої освіти». Указ від 25 липня 1893 про навчання для отримання

³⁸ https://archive.org/stream/ForrerVol7/ForrerVol7_djvu.txt

³⁹ <https://timbreetdent.eu/2018/Tome-I-pdf/18-jetons.pdf>

⁴⁰ https://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_Brettauer

⁴¹ Монети та медалі. Літній нумізматичний аукціон №82, 29 червня 2013р. С.136. Лот 581.

⁴² <https://www.lamoneta.it/topic/199146-gettone-pubblicitario-del-dott-joseph-weiger-medico-dentista/>

диплома зубного хірурга встановлював тривалість навчання терміном 3 роки. Таким чином, ніхто не міг займатися професією стоматолога у Франції, якщо він не має диплома доктора медицини або хірурга-стоматолога. Диплом хірурга-стоматолога видавався французьким урядом після навчання. Відтепер стає важко, видаючи себе дантистом, займатися видаленням зубів на ярмарках. Створення кваліфікаційної системи стає необхідним. Професіоналізм виходить на перший план⁴³.

Час та обставини вступу французьких рекламних жетонів до колекції Одеського археологічного музею поки що встановити не вдалося. Найімовірніше вони надійшли до музейних зборів наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Ілюстрації

Рис. 1.

Рис. 2.

⁴³ <https://odonto.univ-lorraine.fr/content/xixe-siecle> (http://odonto.univ-lorraine.fr/sites/odonto.univ-lorraine.fr/files/users/documents/odt_hist_alain_westphal_2008_les_debuts_de_l_enseignement_dentaire_public_a_nancy_apres_la_loi_brouardel_de_1892.pdf)